Irodalomtudományi Doktori Iskola

Uráli népek folklórja és irodalma doktori program

Karjalai és magyar halottsiratók összehasonlító folklorisztikai elemzése

Doktori disszertáció

Tézisek

Készítette: ***Rezessy Anna Viktória***

Témavezető: Dr. Voigt Vilmos DSc.

Budapest

2010

KUTATÁSI ELŐZMÉNYEK ÉS KITŰZÖTT FELADATOK

A disszertáció előtanulmányát képező írásaimban már kifejtettem, hogy a finnugor folklór részét képező karjalai és magyar halottsirató-szövegek eltérő vallási, teológiai és pszichológiai üzenetet illetve gyászfeldolgozási technikát közvetítenek.

Ez alkalommal doktori értekezésem célkitűzése, hogy megválaszolja, valójában milyen mértékű ez az eltérés, milyen mértékben mutatható ki a hasonlóság, illetve ez miként nyilvánul meg a szövegek szerkezeti felépítésének és nyelvi formájának (szókészlet, stílus, kifejezőeszközök) szintjén: a struktúra és a nyelvi kifejezésmód milyen eszközökkel él a mondanivaló továbbításában?

A szövegvariálódás szempontjából is alátámasztandó, hogy a sirató jelentése, üzenete és funkciója határozza meg elsősorban a variálhatóság határát és mértékét, illetve annak tárgyát és formáját: feltételezhetően a nagyobb funkcionális súllyal rendelkező elemek maradnak stabilabban a szövegben.

Mindezen kívül dolgozatomban arra is kerestem a választ, hogy a különbözőség és az azonosság miből ered: melyek a kulturális, történelmi, vallási, rituális és társadalmi háttérből fakadó főbb különbségek és lényegi egyezések? A sirató milyen státuszt tölt be a karjalai és magyar folklórban; milyen presztízzsel rendelkezik a folklórműfajok hierarchiájában és a folklorisztikában?

Az összehasonlító folklorisztikai elemzés végső célja tehát a szóban forgó folklórműfaj tágabb kulturális kontextusba helyezése.

A siratóknak kizárólag szövegvizsgálatát tűzte ki célul a dolgozat, a dallamvilág elemzésére nem tér ki.

A KUTATÁS JELENTŐSÉGE

Elsősorban a karjalai és magyar siratóhagyomány, illetve általában – de főként a magyarországi – siratókutatás népszerűsítése céljából van szükség az ilyen jellegű vizsgálatokra. Remélem, hogy disszertációm eredményeinek és problémafelvetéseinek segítségével sikerül újabb folkloristákat és más tudományágak képviselőit a siratókutatók táborába csábítani.

Írásom igyekszik hasznos kézikönyvül és szöveggyűjteményül szolgálni azok számára, akik további komparatív kutatásokat kívánnak folytatni, vagy akik más nézőpontból próbálják megközelíteni a vizsgálat tárgyát. Remélhetőleg munkám folyományaként a finn, karjalai és magyar kutatók közti párbeszéd beindul, illetve a szélesebb körű nemzetközi együttműködés is végre lendületet kap.

A FELDOLGOZOTT ANYAG

Szövegközpontú komparatív kutatásomhoz nagy mennyiségű anyagot szedtem össze, melyet a disszertációhoz kapcsolódó, különálló karjalai és magyar szöveggyűjteményből összetevődő, kétkötetes szövegtárban rendszereztem. A szövegkorpusz összesen körülbelül 170 – felerészben karjalai, felerészben magyar – siratóvariánst számlál. A karjalai szövegek tára kétnyelvű: az eredeti szövegváltozatok mindegyikét saját fordításommal egészítettem ki; a már publikált fordításokkal rendelkező szövegeket újból lefordítottam.[1]

A szövegek kiválasztásánál a következő szempontok vezéreltek: 1) megbízható forrásból származó szövegek kiválogatása; 2) a következtetések levonásához elegendő mennyiségű anyag felhalmozása; 3) olyan variánsok beválogatása, melyek rituális háttere ismert vagy legalábbis felismerhető a szövegkörnyezetből[2]; 4) a korpusz szövegeinek arányos eloszlására való törekvés (a karjalai és magyar anyagon belül a siratókörzetek közti eloszlás viszonylagos egyensúlyban tartása, lehetőleg valamennyi siratótípus – azaz az egyes szertartásmozzanatokhoz kapcsolódó sirató-előadás – megfelelő mértékű és arányos szerepeltetése); 5) azonos előadótól lehetőség szerint több szöveg felsorakoztatása (az egyéni szövegvariálás tanulmányozása céljából).

A szövegkorpuszba egyrészről nagyobb siratóantológiákból, illetve egyéb gyűjteményekből, monográfiákból és kisebb közleményekből gyűjtöttem össze a szövegvariánsokat. Másrészről, a publikálatlan anyagot a Finn Irodalmi Társaság Népköltészeti Archívumából (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkisto), az MTA Zenetudományi Intézet Népzenei Archívumából másoltam ki, valamint Dr. Küllős Imola saját gyűjtéséből jegyeztem le. A budapesti Néprajzi Múzeumban őrzött fonográfhengerekre rögzített siratófelvételek közül néhány szöveglejegyzés szintén szerepel a magyar szöveggyűjteményben.

A szöveganyag valamennyi karjalai és magyar siratókörzetre kiterjed, időbeli keretei pedig mintegy 150 évet ölelnek fel: a legrégebbi karjalai szöveg 1845-ből, a legújabb magyar szöveg 1993-ból

---

[1] Ezen a ponton felmerül az alapvető etikai kérdés: vajon, a magyarra átültetett szövegek hiteles fordításoknak vagy újraalkotásnak tekinthetők? A válasz egyértelmű: újraalkotásokról van szó, hiszen a fordító képtelen a személyes interpretáció betoldása nélkül tolmácsolni a szövegeket. Valamennyi változat az én szubjektív szűrőmön keresztül jut a magyar olvasók elé, és bármennyire próbálnék ellenállni, ez a folyamat kikerülhetetlen. Tulajdonképpen már a fordítómunkával elkezdődött a siratók szubjektív módon történő interpretatív analízise. A szubjektivitás és újraalkotás problémájához kapcsolódik a fordítás jellegének kérdése is. A magyarra átültetett szövegek valahol a nyersfordítás és a műfordítás közti határterületen mozognak. Mind tartalomban, mind formában igyekeztem az eredeti karjalai változat nyelvi stílusát és hangulatát visszaadni, ebben azonban a nyelvi korlátok és összeegyeztethetetlenségek néhol meggátoltak, néhol pedig anyanyelvem nyelvi leleményei és az alkotókedv elcsábított a „költőieskedés" irányába, s így olykor elrugaszkodtam a szöveghűségtől: a karjalai siratók nyelvezetének sajátsága túlzottan magával ragadott, mely számomra is meglepő eredményekhez vezettek (nem létező, automatikusan feltörő alliterációk indokolatlan használata a magyar szövegekben). Így testközelben tapasztalhattam, milyen az, amikor az alkotási, variálási módszer és folyamat elsajátítódik és önműködően beindul.

[2] A magyar és karjalai variánsok szinte kivétel nélkül a felidézett siratók csoportjába sorolhatók, csak néhány olyan karjalai darab van, melyet eredeti rituális kontextusban vettek fel a gyűjtők; sajnos, a magyar korpuszban egy ilyen példával sem találkozhatunk. Az emlékezetből felidézett siratóknál – hacsak a jegyzetetek nem adnak eligazítást – tulajdonképpen csak a szöveg tartalmából lehet következtetni a mögöttes funkcióra és a szertartásban betöltött szerepre. Az, hogy valódi kontextusban előadott siratóváltozatok csekély mértékben vannak jelen a szövegkorpuszban, hűen tükrözi az eddigi siratógyűjtések jellegét: a gyűjtések kezdetén a kutatók képtelenek voltak – technikai vagy érzelmi okokból kifolyólag – eredeti rituális összefüggésben siratót rögzíteni, mire azonban a gyűjtők és a technikai felszereltség is felnőtt volna a feladathoz, rituális siratást már sokkalta nehezebb volt találni, mivel a siratók java része más- vagy újfajta használatba került.

származik.[3]

Az előadók elsősorban az idősebb korosztályból és özvegyasszonyok közül kerülnek ki. Néhány kivételnek számító, férfiénekestől származó szöveg mindkét nép anyagában megtalálható: a karjalai egy, a magyar anyag két férfi adatközlőt szerepeltet.

A karjalai szöveggyűjteményben számos „jeles" és „népszerű" karjalai előadó-egyéniséget találni: egyfelől olyan adatközlőket, akik saját közösségük körében állnak kiváló sirató-előadó hírében, másfelől olyan siratóénekeseket, akiket a kutatás tett közkedveltté – elsősorban a kutatók körében. Ezzel szemben a magyar anyagból hiányoznak a „híres" és erőteljes siratóegyéniségek; inkább csak a férfiak számítanak különlegesebbnek.

Ennek magyarázata az lehet, hogy a magyar nyelvterületen a siratásnak illetve a magyar folklorisztikában a siratónak tán sosem volt olyan mértékű presztízse, mint Karjalában, és így a siratni képes asszonyokat sem övezte akkora tisztelet. A magyar siratóénekes családok sosem emelkedtek a nemzeti illetve regionális szimbólum szintjére úgy, mint a karjalai runóénekes dinasztiák. Másfelől, az a tény is közrejátszhatott a különbség kialakulásában, hogy a karjalai és finn folkloristákkal ellentétben, a magyar siratókutatás sosem helyezte a hangsúlyt az egyéniségkutatásra, és ezért nem is törekedett az adatközlők kulturális-társadalmi hátterének kinyomozására: a magyar siratók egyes adatközlőiről szinte semmit sem tudunk.

A különálló karjalai és magyar szöveggyűjtemények ugyanazt a szerkesztési elvet követik: a sorba rendezés elsődleges szempontja a halotti szertartás mozzanatainak kronologikus rendje, mivel a szorosabban vett rituális kontextus által meghatározott azonos funkciójú siratótípusok összevetésének van igazán értelme.[4] A sirató tekintetében minden esetben a funkció (mely rítusmozzanat során adatik elő a sirató), a siratótípus a legmeghatározóbb a szöveg szerkezetének, üzenetének és formájának alakulásában. A sirató tárgya (kihez szól a sirató?) nem befolyásolja nagyban a lényegi mondanivalót és a struktúrát, csupán a nyelvi megformálás szintjén van alakító hatással a szövegre. Éppen ezért a korpusz szövegeinek sorrendjét nem befolyásolta különösebben a sirató tárgya, vagyis az, hogy az egyes siratókat kihez (általában mely rokonhoz) intézték.

Az egyes szertartásmozzanatokon belül siratókörzetek, azon belül pedig a siratók keletkezésének időbeli rendje szerint sorakoznak a szövegek. E két utóbbi, alárendelt csoportosítási renden azonban időnként változtattam, amennyiben azt a szövegvariánsok szoros tematikai vagy földrajzi kapcsolódása megkövetelte. A publikált és adattári szövegek közt nincs sorrendbeli megkülönböztetés.

Egy megbízható, könnyen áttekinthető és jól elemezhető szöveggyűjtemény létrehozására törekedtem, amelyben a következetes jegyzetapparátus, a tartalomjegyzék (vagy típusmutató), valamint az előadók névmutatója segítik a tájékozódást.

---

[3] Ami a földrajzi eloszlást illeti, az egyenlőtlenség a gyűjtési egyenlőtlenségeket tükrözi: a déli karjalai siratókörzet túlreprezentált; a gyűjtők érdeklődése a kezdetektől fogva elsősorban erre a területre irányult. Ugyanez a helyzet a magyar siratóhagyomány mezőségi, székely és csángó vidékeivel. A számbeli túlerő másrészt abból is eredhet, hogy ezek a siratókörzetek több kisebb siratóvidékből állnak, melyek mindegyikéből igyekeztem elegendő mennyiségű példát felsorakoztatni. Ezzel szemben a középső karjalai siratókörzet szembetűnően alulreprezentált, mely nem csoda, hiszen az egy később felfedezett hagyományterületet képvisel, ahol a terepkutatás csupán az 1950-es évek végén indult meg.

[4] A magyar szövegek funkció szerinti csoportosítása önkényesnek mondható: majdnem minden esetben szinte kizárólag a szövegből következtethettem az előadás hátterére. Az, hogy a magyar siratók eredeti kontextusáról általában semmi információt nem tartalmaztak az általam használt szövegforrások, sokat elárulnak a magyar gyűjtési technika módszereiről. A karjalai kútfőkben ezzel szemben rendszeresen fel volt tüntetve az eredeti előadási szituáció.

VIZSGÁLATI MÓDSZEREK

A halottsiratók vizsgálatában kiválóan összeegyeztethetők a hagyományos műfajcentrikus elemzés szempontjai a halál, a halottakkal kapcsolatos jelenségek új szempontú folklorisztikai, szociológiai, pszichológiai kutatási irányaival. Ennek megfelelően komparatív analízisemben a folklorisztikai szövegelemzés (tematikus-strukturális analízis, a nyelvi forma elemzése, a szövegvariálódás vizsgálata) kiegészül az antropológiai rituselméletekkel, a rítusdráma- és szertartásköltészeti kutatás nézőpontjaival, valamint a thanatológia teóriáival – nevezetesen a halálkutatás szociológiai megközelítésmódjaival, illetve a pszichológiai, teológiai és orvostudományi gyászteóriákkal (lásd a fáziselméleteket és kritikáit). Mindezen túl disszertációmban helyenként felhasználom a *gender studies* irányvonalának siratókra vonatkozó eredményeit is.

Az alapvetően folklorisztikai elemzésen alapuló szövegösszevetés igyekszik más diszciplínák metódusait is alkalmazni – természetesen egészséges forráskritika gyakorlásával – annak érdekében, hogy a szövegek sokoldalú és sok szempontú tolmácsolásán keresztül a karjalai és magyar siratók különbségei és hasonlóságai mögött rejlő okokat jobban megérthessük.

Dolgozatom nem egy behatárolt vagy kategorizálható interpretációs teóriával operál, hanem egy sokpólusú, több szempontú és rugalmas elméleti keretet dolgoz ki, mely az elemzendő szöveganyag feldolgozására leginkább alkalmas.

A siratószöveg-analízis alapvető szintjeinek vizsgálatához szükség van mind nyelvészeti mind folklorisztikai módszerek alkalmazására. Sőt, a rituális háttér értelmezése a kulturális antropológia, a vallásetnológia, a pszichológia és a szociológia tudományát is bevonja a kutatásba. Az ideális kutatási stratégia egy egységesített és tudományközi megközelítésmód kidolgozása lenne, mely a nyelvészeti, folklorisztikai, vallásetnológiai és etnomuzikológiai eljárásokat ötvözné. Ilyen összetett metódus létrehozását azonban még nem célozták kutatói törekvések, legfőképpen azért, mert ehhez a különböző tudományágak képviselőinek összehangolt együttműködésére volna szükség.

A jelen siratóelemzés tehát több tudományterület metódusát ötvözi, mégpedig úgy, hogy mindeközben mégis a folklorisztikai megközelítésmód képezi a fő csapásirányt.

A DOLGOZAT FELÉPÍTÉSE

Az első fejezet a siratót mint egyetemes folklóralkotást mutatja be: általános jellemzőit, fejlődéstörténetét, irodalmi előképeit és párhuzamait ismerteti, sorra veszi a siratás folklórban létező műfajait (halottsiratók, lakodalmi siratók, katonasiratók, kivándorlásról és utazásról szóló siratók, alkalmi siratók, a siratók tanulásának változatai és a siratóparódiák), majd végül a sirató-előadás és –előadók sajátosságait tárgyalja, külön kitérve az „amatőr” és „hivatásos” siratószemélyek, illetve a sirató női műfajként való meghatározásának kérdéseire.

A második fejezet a siratás földrajzi elterjedését tárgyalja. Európán belül kiemelten a finnugor siratóhagyomány részét képező balti finn és magyar hagyományterületre koncentrál. Részletesen jellemzi a balti finn siratóhagyomány egyes csoportjait (délnyugati ág: inkeri, izsór, vót, szetu; keleti ág: karjalai, lűd, vepsze) és külső – illetve egymásközti – kapcsolatait. Külön alfejezetet szentel a karjalai siratókörzetek (északi, középső, déli) elkülönítésének. Végül a magyar siratóhagyománynak és vidékeinek (palóc, dunántúli, közép-alföldi, felső-tiszai, erdélyi: mezőségi, székely, csángó) ismertetésére kerít sort.

A karjalai és magyar siratók kutatástörténetét, valamint az eddigi siratóvizsgálatok eredményeit

a harmadik fejezet foglalja össze.

A halottsiratás kontextusával és funkciójával foglalkozó negyedik fejezet fontos előkészítője a szövegrendszer összevetését – tulajdonképpen a dolgozat célját – megvalósító utolsó fejezetnek.

A karjalaiak történetét, egy kis vallástörténetét és művelődéstörténetét bemutató rész a magyar olvasó számára készült.

A halottsiratók hiedelemhátterének ismertetését követően a rituális háttér tárgyalására kerül sor: a van gennepi *átmeneti rítus* teória keretében, az átmeneti rítus három fázisában mutatja be a dolgozat a siratás rituális alkalmait a karjalai és magyar halotti szertartás menetében – a haldoklástól kezdve a temetésen át, egészen a halotti megemlékezésekig.

A rituális halottsiratás funkcióját körüljáró részben a sirató mondott rítusként, szertartásköltészeti folklóralkotásként kerül górcső alá. A siratás (azaz a siratószertartás) halotti rítusban betöltött szerepeinek (mágikus célok, emocionális és pszichoterapeutikus szerep, társadalmi funkciók) tárgyalását követi a gyász és a gyászmunka thanatológiai elméleti keretbe ágyazása: a kapcsolódó alfejezetek – a kortárs pszichológiai, szociológiai és filozófiai „halálkutató" szakirodalmak segítségül hívásával – arra próbálnak fényt deríteni, hogy a halotti- és siratószertartások funkciói és céljai mögött milyen pszichológiai, társadalmi és teológiai mondanivalók, magyarázatok húzódnak (pszichológiai gyászteóriák, egyéb megküzdési stratégiák és gyászolási technikák, illetve a gyász társadalmi konstrukciója).

Az elhunyt szempontjából és főszereplésével végbemenő halotti rítus, illetve a hátramaradottak nézőpontjából zajló gyászmunka párhuzamos útjára és kölcsönös összefüggéseire mutatnak rá azok az alfejezetek, melyek az élő gyászolók és a holtak közös átmeneti rítusát, közös útját és kölcsönös metamorfózisát járják körül. Az összefüggés illusztrálásául és alátámasztásául a halotti rítus hármas szakaszolásának (elválasztó, határhelyzeti és befogadó szakasz), valamint a gyász- és halálmunka fázisainak összeegyeztetésére is sor kerül.

A negyedik fejezet utolsó alfejezete a siratónak – illetve a szűkebb értelemben vett siratószövegnek – kizárólag a gyászmunkával kapcsolatos funkcióira (1. az érzelmek és a gyász kifejezése: az emóciók terapeutikus felszabadításának és kontrolljának társadalmi-közösségi szabályozása, a társadalmi kötelékek kifejeződése, az érzelmek társadalmi konstrukciója; 2. gyászfeldolgozási stratégia megfogalmazása: rezurrekciós közvetítő csatorna és nyelvezet nyújtása) koncentrál.

A dolgozat záró fejezete ad teret a tulajdonképpeni szövegrendszer-összehasonlító vizsgálatnak.

A konkrét elemzést megelőzi az elemzendő anyag bemutatása (a szöveggyűjtemény összeállítása, forrása, tartalma, struktúrája, illetve a szerkesztés közben felmerülő nehézségek), valamint a komparatív analízis irányelveinek lefektetése. Ez utóbbi alfejezet egyrészt a szövegértelmezés elméleti kérdéseit taglalja röviden néhány hermeneutikai és antropológiai interpretációs teória tükrében; másrészt a kontrasztív szövegelemzés szempontjait, dimenzióit és módszereit vázolja fel Lauri Honko háromdimenziós modellje (fenomenológiai, ökológiai és történeti perspektíva) alapján; végül a szövegelemzés kiindulási alapjául a halottsirató legfőbb műfaji jellemzőit (improvizált rituális költészet és női műfaj) és funkcióit (a fájdalom eltávolításának, a gyász feldolgozásának eszköze és módszere) jelöli meg.

A szövegösszevetés három szinten, három különböző alfejezetben történik. A tematikus-strukturális analízis (miről és milyen sorrendben beszélnek a siratók) a karjalai és magyar siratók szerkezetét, tartalmát és motívumait veti össze egymással. A nyelvi megfogalmazás analízise a siratók formáját, nyelvét és poétikai eszközeit hasonlítja össze. Az elemzés harmadik dimenziója, a szövegvariálódás

vizsgálata, a két előbbi elemzési szintet ötvözi és helyezi új megvilágításba.

A tematikus-strukturális analízis első lépésében a karjalai és magyar siratók szerkezetét hasonlítottam össze egymással. Ennek megvalósításához a siratószövegeket a lehető legkisebb tartalmi és szerkezeti egységekre szedtem, majd ezeket nagyobb tematikus csoportokba soroltam. Végül felállítottam külön a karjalai és külön a magyar anyagra jellemző epizódlistát, vagyis összeszedtem és felsoroltam az összes siratóban fellelhető valamennyi tartalmi mozzanatot, motívumot és szerkezeti egységet. (A magyar halottsirató-szövegek esetén összesen 35 epizód, a karjalai halottsirató-szövegek esetén összesen 38 epizód különíthető el.) A siratószerkezet elemzése során azt is megvizsgáltam, hogy a két nép siratószövegeiben mely epizódok a leggyakoribbak (egy-egy szerkezeti vagy tartalmi egység hány darab szövegben fordul elő), jellemző-e rájuk az ismétlődés egy siratón belül, milyen helyet foglalnak el és milyen szerepet töltenek be a struktúrában, illetve hogy leggyakrabban mely epizódok fonódnak össze egymással. Más szóval a tartalmi és szerkezeti egységek logikai kapcsolódására igyekeztem rávilágítani.

A szerkezeti-tematikus elemzés következő lépéseként az egyes siratótémák epizódokon belüli megjelenési módját és formáját tártam fel. A halottsiratók epizódrendszerének összehasonlításán kívül tehát az egyes témák, motívumok, motívumcsoportok külön-külön is összevethetők egymással. A karjalai és magyar szöveganyag alapján a következő főbb – összevetésre alkalmas – témák és motívumok rajzolódtak ki: 1. átváltozás (*elmúlás* a földön élők számára, *túlvilági utazás* és *túlvilági lakás* az elhunyt nézőpontjából, a halott új létállapotba való *átlényegülése* a halotti szertartás keretében); 2. élők és holtak közti kapcsolattartás és találkozás módjai (különös tekintettel a könnyre, mely egyszerre segíti és gátolja a kommunikációt); 3. a siratásról alkotott elképzelések (a siratók metanyelve); 4. a gyász és a gyászfeldolgozás; 5. női szerepek és élethelyzetek (női tartalom és gondolkodásmód).

A tematikus-strukturális analízis utolsó momentumaként az egyes siratótípusok – a halotti szertartás különböző állomásain elhangzó sirató-előadások – szerkezetét és tematikáját tanulmányoztam, mely tanulságos következtetésekhez vezetett, mivel alapvetően a siratási szituáció, a rítusmozzanat és a kapcsolódó gyászmunka fázis határozza meg a sirató előadásmódját, témáját és struktúráját.

A sirató nyelvi formájának és poétikájának tanulmányozása négy gócpont köré szerveződik: 1. szókészlet és szóképek (a képszerűség stíluseszközei); 2. a zeneiség stíluseszközei; 3. grammatika (mondatformák és alakzatok); 4. a sirató mint az érzelmi nyelv és a női nyelv kifejeződése.

A siratóalkotás folyamatát és technikáját, illetve az újraalkotás, a változatképződés, a rögtönzés és variálódás törvényszerűségeit feltáró alfejezet olyan szövegvariánsokat vett vizsgálat alá, melyek ugyanazoktól az adatközlőktől származtak. Ezeken belül pedig elsősorban azokra a változatokra irányult a figyelem, amelyek a halotti rítussor azonos szertartásmozzanatát kísérik, vagyis ugyanazt a siratótípust képviselik.

KUTATÁSI EREDMÉNYEK

A siratás szokásának rituális hátterét boncolgató fejezetben megállapításra került, hogy az ortodox karjalaiak körében gyakorolt siratás szervesebb részét képezi a halotti ceremóniának, több ponton és gyakrabban hangzik el; így a karjalai folklór a magyarnál jóval több – adott szertartásmozzanathoz kapcsolódó – siratótípust számlál. (A disszertációhoz tartozó szövegkorpusz karjalai fele 27, magyar fele 20 halottsirató-típust tartalmaz.) A különbség hátterében az áll, hogy míg a magyar sirató egyéb, félnépi alkotásokkal és dramatikus szokásokkal együtt, felváltott munkamegosztásban és felosztott szerepkörökben vesz részt a halotti szertartásban, addig a karjalai sirató a halotti ceremónia kizárólagos és teljes monopóliumot élvező kísérő műfaja.

Mindkét nép esetében a siratás a halotti rítussal párhuzamosan halad és azonos – vagy legalábbis hasonló – fázisokon megy keresztül, de ennek menete a karjalaiaknál szabályozottabb és nagyobb ívű.

A két siratókultúra azonossága és különbsége is egyben, hogy a siratók előadásának érzelmi csúcspontja és mennyiségbeli maximumpontja egyaránt a temetés napján történő koporsólezárás körül van, csakhogy erre a mozzanatra a halotti szertartás más-más részén kerül sor: magyar nyelvterületen még a kikísérés előtt, míg a karjalaiaknál a temetőben, közvetlenül a sírba eresztést megelőzően helyezik a koporsófedelet az elhunyt nyughelyére. Kivételt képez ez alól a különbség alól a moldvai magyar szokásanyag, mely eltér a magyar gyakorlattól és a karjalai szertartás menetével mutat egyezést: náluk szintén a sírba helyezés előtt csukják be a koporsót. A karjalai halottas szokások a legtöbb rokon vonást – a magyar vidékek közül – a moldvai hagyományokkal mutatják. A hasonlóság valószínűleg annak köszönhető, hogy a moldvaiak sok elemet vettek át az ortodox románoktól.

A szövegelemzés különböző szintjei számtalan módon bizonyítják, hogy mind a karjalai, mind a magyar siratókban nyomon követhető a halotti szertartás és a gyászmunka párhuzamos – olykor összefonódó, olykor elágazó – útja. A szövegek tartalmának, szerkezetének és nyelvi megfogalmazásának vizsgálata alátámasztja, hogy a siratók legfőbb funkciója és vallási mondanivalója egy működő gyászfeldolgozási stratégia megfogalmazása (az érzelmek rendszeres felszabadításának, eltávolításának és kontrollálásának szabályozása, illetve egyfajta rezurrekciós nyelvezet kínálása).

A tematikus-strukturális analízis kimutatta, hogy a magyar és karjalai siratószövegek a halál okozta konfliktus feloldásának és a gyászfeldolgozásnak eltérő megoldásait nyújtják. A siratóknak tehát nem csupán nyelvezete, hanem az általa közvetített üzenet is lehet lokálisan meghatározott.

A karjalai siratók az újjászületés hitét – azaz a halottnak egy új élőlénybe való reinkarnálódását – ajánlják vigaszul a hozzátartozóknak, akik számára ily módon érzékelhetővé és elfogadhatóvá válik a halott alakja a jelenben, az élők közelében, valamint a túlvilágon is. A magyar szövegek ezzel szemben a gyász okozta fájdalmuktól úgy próbálnak megszabadulni és eltávolodni, hogy az elhunytat a távoli múltba vagy pedig egy átjáró nélküli másvilágba, egy ablaktalan és ajtó nélküli koporsóba helyezik.

A magyar siratószövegek inkább a hátramaradottakkal szemben tanúsítanak több együttérzést és empátiát, mintsem az elhunyttal kapcsolatban. A magyar változatok lényegében a gyászolókról szólnak, míg a karjalai anyag középpontjában a halott átlényegülése, túlvilági utazása, másvilági sorsa és az elhunyttal való kapcsolattartása áll. A karjalai szövegek ezért főként a jelenre és a jövőre irányítják figyelmüket. A magyar variánsok ezzel ellentétben a halottól sokkal inkább eltávolodnak, metamorfózisával kevésbé foglalkoznak. Az elhunytat a magyar szövegek nem átalakult formájában jelenítik meg, hanem egykori élő személy képében festik le. Az elhunyt túlvilági boldogulása nem aggasztja a magyar előadót: a holttal többnyire a múlton keresztül, az emlékek által próbál érintkezni, a

holt új létállapotával szemben kifejezetten távolságtartó. A magyar siratók pesszimistábbak: múltban megragadó és halált elutasító hozzáállást tükröznek.

Ezek az eltérések a finnugor népek nem keresztény halálképe és a magyar változatok közt húzódó különbséget tükrözik. A magyar variánsok a keresztény tanítást mintázzák, amely szerint a halál hirtelen és végső szakítást jelent az elhunyt és az élő hozzátartozók közt. A karjalai szövegek üzenete viszont a kereszténység előtti hiedelmekkel cseng össze: a siratók a halált fokozatos eltávolodási folyamatnak tekintik, amelynek során az elhalálozott személy lassan egy új létformába jut. A karjalai siratószemélyek nyitottabbak az új dimenziókra: a halállal nem feltétlenül ér véget minden, csupán egy újfajta kapcsolat veszi kezdetét az élők és a holtak világa között. A karjalai szövegek voltaképp a nemzetségi siratók típusát képviselik: üzenetük szerint a törzsi, etnikai összetartozás úgy teljes, ha az élők társadalma kiegészül a holtak közösségével.

A karjalai siratók által sugallt krízisenyhítő eljárásmód hatékonyabbnak tűnik, és megnyugtatóbb eredménnyel jár a hátramaradottak életében: a szövegek zárlatai nagyrészt a békét és a megnyugvást árasztják, míg a magyar vázlatok befejezései általában elkeseredettek és fájdalommal átitatottak.
Az alábbi táblázat a szerkezeti és tartalmi-motívumbeli elemzés főbb következtetéseit foglalja össze.

	Magyar siratószövegek	**Karjalai siratószövegek**
Elmúlás	Elmúlás az élők szemszögéből: Boldog múlt↔boldogtalan jelen	Átváltozás a holt szemszögéből: elhunyt átlényegülése, túlvilági utazása
Idősík	Élők időmenziója: *chronos* idő	Holtak időmenziója *kairos* idő
Holttal való kapcsolat	Kizárólag a múltban, egykori létállapotában	Túlvilági tudósítás + a holt átlényegült állapotával való érintkezés a jelenben
Jelenhez való viszony	Menekülés a jelen megélése elől múltba (jövőbe) tekintéssel	Jelen pillanat átélése
Gyászfeldolgozási technika	*Kevésbé hatékony stratégia:* Halál elutasítása Távolságtartás a holttól Érzések múltba távolítása	*Sikeresebb gyászfeldolgozási technika:* Jelenben zajló metamorfózisok teljes átélése és elfogadása A halál és a holt új létformájának elfogadása, ⇨ érzelmek valódi distanciálása
A halált feloldó üzenet: a halál utáni létbe vetett hit	*Feltámadás, örökélet* Keresztény halálkép A halál végső szakítás Átjáró nélküli másvilág	*Reinkarnáció* Finnugor népek halálképe A halál fokozatos eltávolodási folyamat, új létformába kerülés Új kapcsolat kezdete élők és holtak közt.
Alaphangulat	Nyugtalanság, zaklatottság, elkeseredettség	Nyugalom, belső csend, béke megnyugvás
Sirató szerkezete	Hektikusabb, változékonyabb, rövidebb lélegzetvételű tartalmi egységek	Világosabb, átláthatóbb, stabilabb, egy-egy tartalmi epizód sokkal hosszabb, többszörös parallelizmusból, gondolatritmusból áll.

A szöveggyűjteményben meghatározott siratótípusok egyenkénti összevetése ismét csak azt igazolta, hogy a szövegek – akár magyarok, akár karjalaiak – nem csak az átmeneti rítus egyes szakaszait kísérik végig és tolmácsolják, hanem a gyászmunka különböző stádiumait is mutatják.

A halállal és gyásszal kapcsolatos átmeneti rítus mindhárom szakaszában fontos szerepe van a siratásnak. A halál vagy haldoklás pillanatától a temetési előkészületekig az elválasztás és megtartás kettős kifejezése dominál a sirató-előadásokban, melyek érzelmi intenzitásuk legmagasabb fokát a temetésnél érik el. A temetést követő gyászidőszakban az egyes emlékünnepekig többnyire az elhunyt és a hozzátartozók határhelyzeti állapota fogalmazódik meg a sírlátogatáskor elhangzó siratókban. Végül a halotti emlékünnepek és évfordulók során előadott siratók szentesítik a holtak befogadását a halál birodalmába, valamint a gyászolók társadalomba való visszatérését. A sorrendiség azonban – akárcsak a valódi életben – a szövegek szintjén sem szigorúan kötött: az átmeneti rítus egyes fázisai vagy a gyászmunka egyes állomásai visszatérhetnek egy későbbi szakaszban, vagy előrevetítődhetnek egy korábbi stádiumban.

A gyász „eseményeinek sorozata" a teljes halotti szertartás menetének ívét követő siratótípusok tolmácsolásán keresztül hármas tagolódású szerkezetet alkot, végigjárva mindhárom idősíkot.

A temetésig elhangzó siratókban a múlt eseményeinek felidézésével a holtat lelkileg közel érezhetik magukhoz a gyászolók, miközben a jelenben fizikai közelségét is megtapasztalhatják: a kiterített holttest társaságukban van. Ezzel egyidejűleg – illetve a temetéshez közeledve egyre intenzívebb módon – fizikailag elválasztódnak és lelkileg leválasztódnak az élők az elhunyttól, hogy a folyamat lezajlásával aztán visszatérhessenek az immáron holt nélküli saját életükbe, saját jövőjükbe, vagyis visszataláljanak saját magukhoz.

Az egyes siratótípusok szerkezete, tartalma és motívumai a karjalai anyagban jóval kötöttebbek és stabilabbak, tulajdonképpen előírtak és kötelező érvényűek, míg a magyar korpuszban szabadabb a tartalmi és szerkezeti elemek elhelyezkedése. Ez valószínűleg annak tudható be, hogy a karjalai siratók ténylegesen szorosabban követik a halotti szertartás teljes folyamát.

A nyelvi megfogalmazás (szókészlet, szóképek, a zeneiség stíluseszközei, grammatika, mondatformák és alakzatok) analízise fényt derített arra, hogy a siratók tartalmával, vallási-pszichológiai mondanivalójával a nyelvi forma is összejátszik.

A szövegmotívumok mellett – és a lélekvándorlás gondolatával együtt – a karjalai siratók nyelvezete is titokzatosabb (nehezen megfejthető metaforák; tabukat szolgáló és neveket elrejtő megszólítások; metaforikus helyettesítők; alliterációt segítő töltelékszavak; jelentést elhomályosító alliterációk; nyelvi archaizmusok, sztenderd nyelvtől eltérő grammatika) és jobban beleillik a halotti szertartás egészébe, mint a mindennapi beszédhez közelebb álló magyar változatok. A halotti rítushoz szervesebben kapcsolódó karjalai sirató tehát tartalmában, szerkezetében és nyelvében is szorosabban kötődik a szertartáshoz.

A karjalai siratónyelv sajátos poétikai kifejezésformát fejlesztett ki, mely távol áll minden más lírai és népköltészeti alkotástól, illetve a hétköznapi beszélt nyelvtől. Stílusjegyei igen ritkán kerülnek át más népköltészeti műfajokba, illetve fordítva: a sirató ritkán kölcsönöz más műfajoktól. Ezzel szemben a magyar siratók számos más folklórműfajból (népdalok, keservesek, panaszdalok, balladák), illetve egyéb (egyházi-irodalmi, félnépi, köznapi) forrásokból merítik szóképeiket, kifejezéseiket, formuláikat.

A karjalai siratók nyelve egyfelől azért lehet költőibb, mert jelentős presztízst és szimbolikus értéket tölt be a folklórműfaj-hierarchiában illetve a karjalai kultúrában, másfelől pedig azért, mert a siratóénekesek nagy része runóénekes családok leszármazottai, akiknek teljes személyes repertoárja befolyásolja a siratók nyelvezetét is.

A siratók univerzális jellemzője, hogy eggyé olvad bennük a mágikus (produktív és befolyásoló), az expresszív (problémamegoldási módokat közvetítő) és az emocionális (az érzelmek és erő szimbolikus megfogalmazása) üzenet, melyet a nyelvi forma művészi kidolgozásban juttat kifejezésre.

A karjalai siratók azért különböznek oly nagyon a sztenderd hétköznapi nyelvtől, mert bennük szigorúan szemben áll egymással a szent és a profán oldal. A szövegek központi témája a holt utazása a holtak birodalmába, Tuonelába, egy fordított világba, ahol a profán mindennapokhoz képest minden ellentétesen működik. Ennek megfelelően a rituális cselekedeteknek – a szöveg és a dallam szintjén is – fordított módon kell végbemenniük: a szövegek ezért ünnepélyesek, szokatlanok, a dallam pedig ezért nem hasonlít semmi más zenei műfajra. (Ez utóbbi a magyar siratókban is érvényesül.) Az enigmatikus metaforákkal, körülírásokkal és eufémizmusokkal telített siratónyelv biztosítja, hogy a halotthoz a megfelelő módon intézzék a mondandót.

Ezzel szemben a magyar siratók nyelvezete nem rejtélyes, nem rendelődik alá a mágikus-rituális és funkcionális kívánalmaknak; inkább az élőknek és élőkről szól, mintsem az elhunytnak vagy az elhunytról. Mégis – bár nem a karjalai siratók költőisége szintjén – a magyar változatok is élnek bizonyos poétikai stíluseszközökkel, hiszen a sirató nem kizárólag mágikus-rituális célokat szolgáló szakrális nyelv, hanem egyúttal a távozás drámája is megfogalmazódik benne.

A siratók egyetemes sajátsága, hogy üzenetük expresszív és emocionális, melynek célja nem az információ, a racionális tartalom, hanem az érzések (a szomorúság, a gyász, a szeretet, az odaadás és általában az érzelmek) közvetítése.

A sirató egyrészről a félelem nyelve: a holtra vonatkozó tilalmaknak való szövegbeli megfelelés mindig magában hordozza a veszélyes oldalt. Másrészről – és még inkább – a szeretet nyelvén szól, mely által a halál rútsága megszépíthető, a veszélyes ártalmatlanná tehető, valamint a nyelvi megnyugtatás és „cirógatás" erejével a fenyegető elemek elháríthatók (lásd kedveskedő, kicsinyítőképzős megszólítások, pozitív jelzők, illetve egyéb zenei és grammatikai díszítő elemek). Mind a magyar, mind a karjalai siratószövegek az élet és halál közt feszülő aggasztó kontrasztot költői eszközeik segítségével (pl. gyengébb erejű metaforikus oppozíciókra cseréléssel) próbálják enyhíteni.

A siratók nyelvi és tartalmi szintjén egyaránt, a mágikus funkció másodlagosnak tűnik az expresszív és emocionális funkcióhoz (a lét feloldhatatlan ellentétének kifejezése, a halál ellentétezése, az erő és a szeretet megfogalmazása, érzelem- és gyászfeldolgozási stratégia nyújtása) képest.

A siratószövegek megformálásában nem annyira a rítusrend követése, mint az emóciók eltávolítására való törekvés számít inkább fontos tényezőnek: a tartalmi és szerkezeti egységekben, valamint a nyelvi kifejezésformákban egyaránt megragadhatók az emóciók közvetlen kifejezésének és distanciálásának, vagyis az elválás és búcsú megvalósításának szövegbeli technikái és eszközei. Mégis mindez kötődik a kontextushoz is, hiszen a gyászrítus egyik legfőbb célja a fájdalom eltávolítása és valamiféle gyászfeldolgozási technika nyújtása.

Az egyén – veszteségélmény által felborított – belső rendjét és megingott biztonságérzetet csak valamiféle feltámadási stratégiával lehet helyreállítani. A siratóalkotás előadásával, zenei nyelvével és szövegével oly módon továbbítja a hallgatóság felé a rezurrekciós technikát, hogy folyamatos kapcsolattartásra és párbeszédre ösztökéli az elhunytat és a gyászolót. A dialógus szereplőiben ez egy újfajta valóságérzetet eredményez, melyben az élők a holtakkal egyazon élő közösség tagságát élvezik. A sirató – mint a megosztott valóság észlelésének ritualizált médiuma – az egyéni gyászmunka alapvető kifejezőeszköze, melyen keresztül a gyászolók egyénenként változó jelentéseket dekódolnak, illetve megfogalmazzák az elhunythoz fűződő viszonyuk éppen aktuális verzióját, a gyász és a halotti rítus különféle szakaszainak megfelelően. A sirató nyújtotta valóságkép folyamatos fenntartása végül eljuttatja a gyászolót a veszteség elfogadásához, és a reményteli élet felé irányítja figyelmét.

A siratószövegek variálódását és újraalkotását vizsgáló fejezetben elemzett szövegek igen változatos képet mutattak: a szinte szószerinti „utánzásoktól" egészen a legegyedibb verziókig terjedtek.

Ennek ellenére a legfőbb reprodukciós szabályokat sikerült megtalálni, melyek a karjalai és a magyar anyagra egyaránt vonatkoznak.
Az azonos siratótípusokat a viszonylagos tartalmi állandóság jellemzi, lévén ugyanazok a kívánalmak határozzák meg bennük azt, hogy mit kell és mit szabad mondani. Mivel a sirató alkotója számára a strukturális minta képezi a memorizálás és reprodukálás alapját, az azonos előadótól származó szövegekben viszonylagos szerkezeti változatlanság figyelhető meg. Ugyanakkor a szövegalkotás tanulmányozásánál azt is figyelembe kell venni, hogy a szerkezet sosem független a tartalomtól és a mondanivalótól. A stílus és forma szintjén nyílik a legnagyobb tér a variálásra és rögtönzésre, mely elsősorban a kontextuális különbségekhez és a sirató eltérő tárgyához való igazodásból születik.
Az azonos rituális funkcióval és előadóval rendelkező sirató nagymértékben változatlan marad annak ellenére, hogy a sirató tárgya, azaz a siratott személy más. A funkció tehát az egyik legmeghatározóbb szerkezeti és tartalmi tényező. A sirató tartalma nem igazán a siratás tárgyától (elhunyt nemétől, korától, családi állapotától, sirató-előadóhoz fűződő viszonyától) és a halál fajtájától függ, hanem elsődlegesen az előadás szituációjától, vagyis a szertartásmozzanattól és a kapcsolódó gyászmunka fázistól. Az előbbi tényezők inkább csak a szókészletre, esetleg a nyelvi formára vannak hatással, a szerkezetre és a tartalomra csak elhanyagolható mértékben vannak befolyással.

A magyar és karjalai siratás szokását, illetve a sirató műfaját érintő különbségek okát a szélesebb társadalmi és történelmi kontextusban kell keresni, illetve a siratónak a folklórműfaj-hierarchiában betöltött szerepén keresztül lehet látni. A magyarral szemben a karjalai sirató a folklórműfajok rendszerében központi helyet foglal el, melyet az alábbi tények is igazolnak.

1. A sirató funkciója túlnő az életfordulókhoz köthető szertartások keretein, és több ponton is kapcsolódik a mindennapi élethez. Ezzel tulajdonképpen a sirató hagyományos definícióját feszíti szét. A sirató a karjalai folklór terjeszkedő, autonóm és meghatározó műfajának számít, ellentétben a rokonműfajokba vagy paródiába hajló magyar siratókkal. A karjalaiak körében a siratás jóval többféle élethelyzetben szerepel, mint a magyar néphagyományban: a sirató mindenféle kedélyállapot kifejezésére és az élet sokféle jelenségének kíséretére szolgál. Elváláskor, találkozáskor, lakásavatón, születésnapon, egy épület vagy egy intézmény felszentelésekor, vagy akár egy gyönyörű táj látványakor ugyanúgy elő lehet adni siratót, mint a halotti vagy a lakodalmi szertartások alkalmával.
Egyes karjalai siratóasszonyok számára a sirató nem más, mint a mindennapi élethelyzetekre (pl. napi tennivalók, fonás, szénakaszálás, hazafele út, ínségétel készítése, férj pipázása) adott rögtönzött reakció, amely a közösség spirituális életének szerves részét képezi. A hétköznapi élet apróbb történései keltette pillanatnyi érzések – legyenek azok megrázóak vagy örömteliek – siratók formájában törnek elő: a megpróbált sorsú siratóasszonyokban az élet három megrendítő eseményének (halál, férjhez menetel, hadba vonulás) emlékét hozza újból és újból felszínre az évszakok váltakozásának megtapasztalása.

2. A hányattatott történelmi sorsú, az elszakadást és a hazátlanságot gyakran átélő karjalai nép identitásának egyik megerősítője és kifejezésformája a sirató. (Napjaink *revival* mozgalmai is ezt mutatják: hivatalos siratókurzusok alkalmain egyre többen próbálják meg – újra – elsajátítani a sirató alkotásának technikáit, fortélyait.)[5]
A pozitív jövőképre tehát szüksége van a karjalai népnek, hogy kitartson. Feltevésem szerint – a modern terápiás funkció mellett – ennek az üzenetnek is lehet közvetítő eszköze a sirató műfaja. E

[5] A szerző személyes tapasztalata: Új-Valamo (finnországi Észak-Karjala), 2000. június.

hipotézis alátámasztásához a karjalai és magyar siratók történelmi-társadalmi hátterének részletesebb feltárására volna szükség.

KUTATÁSI PERSPEKTÍVÁK

A karjalai és magyar siratószövegeket összehasonlító kutatásomat elsősorban a szövegvariálódás hagyomány-ökológiai, makroökológiai dimenziójára lehetne kiterjeszteni.
Ezen belül – a szinkrón vizsgálati szinten – a párhuzamos- és rokonműfajok hatásai és együttműködései, illetve a keletkezett átmeneti formák tanulmányozhatók: 1. a halottas énekköltészet műfajainak munkamegosztása; 2. a lakodalmi költészet párhuzamos jelenségei; 3. a lírai műfajok keveredése és átjárhatósága (magyar vonatkozásban panaszdalok, keservesek vs. siratók, karjalai vonatkozásban jojkák vs. siratók).
Diakrón szinten a siratóműfaj életének, fejlődésének és átalakulásának vizsgálata, illetve a felejtés, romlás, újratanulás kérdései nyújtanak tanulságos témákat: a siratók utóéletére és új funkciókban szereplő változataira a magyar siratóparódiák, illetve a karjalai fesztiválok esztrád-előadásai és a siratótanfolyamok alkotásai szolgáltatnak kiváló példákat.

A későbbiekben érdemes volna azt a kérdést is körüljárni, hogy az érzelemfeldolgozási mód közti különbségek a siratószövegek struktúráján, motívumain, nyelvi megfogalmazásán túl, vajon a dallam szintjén is kimutathatók-e. A komparatív szövegfolklorisztikai kutatást továbbá ki lehetne bővíteni a balti finn és finnugor siratóhagyomány egészével, valamint az orosz (és esetleg román) anyaggal is. Ezekhez a vizsgálatokhoz a siratókutatóknak és más tudományágak képviselőinek nemzetközi szintű és intenzívebb együttműködésére volna szükség.

A SZERZŐ TÉMÁHOZ KAPCSOLÓDÓ PUBLIKÁCIÓI

Variációk egy siratótémára – avagy a forma és a tartalom stabilitása egy siratótípusban. In FILKÓ Veronika – KŐHALMY Nóra – SMID Bernadett (szerk.): *Voigtloristica. Tanulmányok a 70 éves Voigt Vilmos tiszeteletére*. (Folcloristica 11.) Budapest: ELTE BTK Folklore Tanszék. 2010. 172-199.

A Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárának sirató és búcsúztató szöveganyaga, különös tekintettel Jankó János és Sebestyén Gyula gyűjtéseire. In GULYÁS Judit (szerk.) *Tanulmányok a 19. századi magyar szövegfolklórról.* (Artes Populares 23.) Budapest: ELTE BTK Folklore Tanszék. 2008. 58-117.

Népköltési Gyűjtemény – finn módra. Könyvismertetés. *Kuusi, Matti – Timonen, Senni eds. Runoja Henrik Florinuksen, Kristfrid Gananderin, Elias Lönnrotin ja Volmari Porkan kokoelmista. (Suomen Kansan Vanhat Runot, XV.) [Népköltések Henrik Florinus, Kristfrid Ganander, Elias Lönnrot és Volmari Porkka gyűjteményeiből.* (A Finn Nép Régi Dalai, XV.)] Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997. 693 p. In GULYÁS Judit (szerk.) *Tanulmányok a 19. századi magyar szövegfolklórról.* (Artes Populares 23.) Budapest: ELTE BTK Folklore Tanszék. 2008. 341-358.

Hagyomány és rögtönzés – szövegvariálódás a karjalai halottsiratókban. In BERECZKI András - CSEPREGI Márta - Klima László (szerk.): *Ünnepi írások Bereczki Gábor 80. születésnapjára*. (Urálisztikai Tanulmányok 19.) Budapest. 2008.

A halott átváltozása. Karjalai és magyar siratószövegek. In PÓCS Éva (szerk.) *Maszk, átváltozás, beavatás. Vallásetnológiai fogalmak tudományközi megközelítésben.* (Tanulmányok a Transzcendensről V.) Budapest: Balassi Kiadó, 2007. 321-357.

A karjalai siratók. *Magyar Napló* XVIII/9. 2006. szeptember. 47.

Öt karjalai siratófordítás. *Magyar Napló* XVIII/9. 2006. szeptember 44-46.

Két karjalai sirató (magyar fordítások). *Finnugor Világ* XI/3. 2006. szeptember 3-4.

Karjalai sirató (magyar fordítás). *Finnugor Világ* XI/1. 2006. március 24-25.

Három karjalai sirató. (fordítás) In SIMON Valéria (szerk.): *Komatál. Ünnepi könyv Domokos Péter professzor 70. születésnapjára*. ELTE Finnugor Tanszék, Budapest, 2006. 131-141.